

ПРАВА РОМСЬКИХ ЖІНОК, ЯКІ ЖИВУТЬ В УКРАЇНІ

Canada

 UN
WOMEN

У публікації подано огляд результатів дослідження становища ромських жінок в Україні, проведеного у співпраці з Міжнародною благодійною організацією Ромський жіночий фонд «Чіріклі». У ньому взяло участь 300 ромських жінок, які поділилися своїм досвідом, проблемами та потребами. У публікації також представлено результати спільного аналізу ООН Жінки в Україні, Верховної Ради України та Фонду «Чіріклі» прогресу в імplementації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року та Національного плану дій з погляду включення гендерних аспектів.

Публікація підготовлена за технічної та фінансової підтримки проекту ООН Жінки «CEDAW в дії», що фінансується Міністерством міжнародних справ Канади.

Погляди, викладені в публікації, належать авторам та необов'язково відображають позицію офісу ООН Жінки, Організації Об'єднаних Націй та будь-якої з її асоційованих організацій.

ООН Жінки є структурою ООН, яка працює над питаннями гендерної рівності та розширенням прав і можливостей жінок. Світовий лідер у

питаннях, які стосуються жінок та дівчат, організація ООН Жінки була заснована з метою покращення реалізації їх потреб у всьому світі.

ООН Жінки підтримує держави-члени ООН у встановленні світових стандартів для досягнення гендерної рівності та співпрацює з представниками уряду та громадянського суспільства щодо розробки законів, стратегій, програм та послуг, необхідних для реалізації цих стандартів. Організація виступає за рівноправну участь жінок у всіх аспектах життя і зосереджується на п'яти пріоритетних цілях: зростання лідерства жінок та їх активна участь у процесах розвитку, боротьба з насиллям проти жінок; залучення жінок до всіх аспектів у процесах розбудови миру та безпеки; розширення повноважень жінок в економічній сфері; надання пріоритетності питанням гендерної рівності в державному плануванні та бюджетуванні. Окрім того, ООН Жінки координує та підтримує систему роботи ООН у питаннях покращення ситуації з гендерною рівністю.

Міжнародна благодійна організація Ромський жіночий фонд «Чіріклі» – неурядова організація, яка працює задля вирішення юридичних та соціальних проблем ромських жінок і ромської громади шляхом впливу на державні політики та розбудови можливостей ромської громади. Фонд «Чіріклі» працює в 15 регіонах України і має 5 представників у Молдові, Латвії, Македонії, Росії, Білорусі та Угорщині.

© ООН Жінки 2018. Усі права захищено.

ПРАВА РОМСЬКИХ ЖІНОК, ЯКІ ЖИВУТЬ В УКРАЇНІ

ОГЛЯД СТАНОВИЩА РОМСЬКИХ ЖІНОК В УКРАЇНІ
В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО
ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО
ЖІНОК

Скорочення

АТО	Антитерористична операція
КЛДЖ	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок
Комітет КЛДЖ	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок
Чіріклі	Міжнародна благодійна організація Ромський жіночий фонд «Чіріклі»
РЄ	Рада Європи
ОГС	Організація громадянського суспільства
ЄКРН	Європейська комісія проти расизму та нетолерантності
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
НПД	Національний план дій щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції ромської національної меншини до українського суспільства до 2020 року
НПД 1325	Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325
ОБСЄ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
БДІПЛ	Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ
ЦСР	Цілі сталого розвитку
Стратегія	Стратегія захисту та інтеграції ромської національної меншини до українського суспільства до 2020 року
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООН Жінки	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок
УВКБ ООН	Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців
ВРУ	Верховна Рада України

ЗМІСТ

Вступ	8
Методологія	12
Огляд ситуації щодо прав людини ромських жінок у контексті Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	16
Ключові проблеми	20
Відсутність документів, що підтверджують реєстрацію актів цивільного стану	22
Проблема доступу до медичних послуг	23
Проблема доступу до працевлаштування	26
Проблема доступу до освіти	26
Політична участь	28
Внутрішнє переміщення ромських жінок	29
Негативні стереотипи та упередження щодо ромів	30
Як використовувати це дослідження	33
Додаток 1. Міжнародні норми та стандарти щодо прав ромів та ромських жінок	38

ВСТУП

В Україні бракує офіційних, всебічних і точних даних про кількість ромського населення на території країни та його соціально-економічне становище. За даними перепису 2001 року в Україні¹, 47 917 осіб указали свою національність як рома. За оцінками неофіційних джерел², кількість ромів може становити від 200 000 до 400 000 осіб, приблизно половина з них – жінки. Роми проживають по всій країні, однак густина населення різна. Роми сконцентровані переважно в Закарпатській, Одеській та Харківській областях. Більшість ромських жінок в Україні стикаються з множинною дискримінацією – численними формами дискримінації за статтю, етнічним походженням та соціальним статусом.

У квітні-червні 2016 року Міжнародна благодійна організація Ромський жіночий фонд «Чіріклі» (далі – Фонд «Чіріклі») з допомогою підготовлених ромських посередниць провела дослідження становища ромських жінок в Україні. Воно охопило шість областей України, у т. ч. регіони з найбільшою густиною ромського населення, – Закарпатську, Одеську, Харківську, Київську, Кіровоградську та Донецьку області. Загалом ромські посередники опитали 300 ромських жінок різного віку у фокус-групах та під час індивідуальних зустрічей. Валідація зібраних даних та результатів дослідження здійснювалася за допомогою консультацій та публічних обговорень з ромськими жінками, представниками міністерств, обласних

адміністрацій та організацій громадянського суспільства, які відбулися за технічної та фінансової підтримки офісу ООН Жінки в Україні.

Ці результати і рекомендації були покладені в основу Письмових коментарів Європейського центру захисту прав ромів та Міжнародної благодійної організації Ромський жіночий фонд «Чіріклі» щодо України (неофіційний звіт) і взяті до уваги Комітетом ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок та включені в Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)³. Їх презентували на 66-му засіданні Комітету⁴.

Дослідження вказало на тенденцію, коли більшість ромських жінок по всій Україні стикаються із взаємопов'язаними формами дискримінації за гендерним фактором, етнічним походженням та соціальним статусом, що робить їх більш вразливими і виштовхує на задвірки суспільства. Серед багатьох проблем ромських жінок можна виділити такі:

- нижчий рівень освіти, високий відсоток тих, хто покинув школу, нерегулярне відвідування школи порівняно з неромськими жінками та дівчатами в країні;
- високі показники безробіття й обмежені

¹ Всеукраїнський перепис населення 2001: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

² ОБСЄ / БДІПЛ. Оцінка становища ромів в Україні та наслідки нинішньої кризи (серпень 2014 року): <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Situation%20Assessment%20Report%20on%20Roma%20in%20Ukraine.pdf>

³ A/RES/34/180. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (18 грудня 1979 року): <http://www.un-documents.net/a34r180.htm>

⁴ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 66 засідання (13 лютого 2017 – 3 березня 2017): https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=1071&Lang=en

можливості щодо зайнятості;

- відсутність особистих реєстраційних документів, зокрема свідоцтва про народження;
- обмежений доступ до якісної освіти та працевлаштування, охорони здоров'я й інших супутніх послуг.

З результатів дослідження видно, що, хоча роми, як правило, вже були найбільш незахищеною і вразливою групою в Україні, конфлікт та тривала криза погіршили ситуацію порушення прав людини щодо ромських жінок та чоловіків. Рівень обізнаності про специфічні фактори, які впливають на вразливість ромів, обмежений, а інформаційно-роз'яснювальної роботи, що проводиться відповідними органами, не достатньо.

Ромські жінки – особливо вразлива група серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема, коли вони вагітні або мають дбати про своїх дітей. Близько 55,6% внутрішньо переміщених ромів, опитаних Фондом «Чіріклі», не зареєструвалися як ВПО, побоюючись наслідків, таких як конфіскація майна поліцією або іншими органами. Роми-переселенці стикаються з особливими труднощами, намагаючись отримати доступ до гуманітарної допомоги, через відсутність реєстраційних документів та чинної реєстрації з місця проживання, що підтверджують їх

переміщення зі Сходу України.

На законодавчому рівні в 2013 році уряд ухвалив Стратегію захисту та інтеграції ромської національної меншини до українського суспільства до 2020 року (далі – Стратегія) та Національний план дій щодо реалізації Стратегії (далі – НПД), спрямовані на поліпшення ситуації ромів⁵. Проте треба зазначити, що до Стратегії не вдалося інтегрувати вагомий антидискримінаційний чи гендерно-чутливий підхід або внести конкретні потреби ромських жінок. Потреби ромських жінок не були включені в національні політики з гендерної рівності, такі як Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року, Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року та інших.

Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, яку було ухвалено у квітні 2018 року, об'єднує заходи, спрямовані на реалізацію Заключних зауважень Комітету CEDAW щодо освіти ромських дівчаток: «проведення оцінювання рівня освіти дівчаток та хлопчиків ромського походження та реалізація заходів для їх заохочення до навчання та його продовження на всіх рівнях освіти»⁶.

⁵ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» №5207-VI (2013): <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

⁶ Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №273 від 11 квітня 2018 року, пункт 8 «Поліпшення становища груп осіб, які страждають від різних форм дискримінації, зокрема, гендерної»: <https://kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-zabezpechennya-rivnih-prav-ta-mozhливостей-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2021-roku>

В Україні існує потреба дослідження та вивчення проблем, з якими стикаються ромські жінки, через брак загальних даних про кількість та становище ромських чоловіків та жінок в Україні, у тому числі за статевою ознакою та соціально-економічним становищем. Мета публікації – позбутися цього недоліку та поліпшити якість інформації про статус ромських жінок в Україні, щоб визначити напрям та спроектувати національні політики для вирішення проблем ромських жінок в Україні. Дослідження та дані за статевою ознакою необхідні, щоб регіональні й місцеві програми соціально-економічного розвитку, бюджети та надання послуг відповідали реальним потребам їх одержувачів та працювали на вирішення конкретних проблем.

МЕТОДОЛОГІЯ

Як і в багатьох інших рухах за громадянські права, голос та представництво ромських жінок як в усьому світі, так і в Україні недостатньо помітний та відчутний, і донедавна в дискусію вступали переважно чоловіки.

Причини цього різні і взаємопов'язані. Наприклад, статус жінки у ромській спільноті не дозволяє їй виступати на публіці та заявляти про свої права. Окрім того, низький рівень освіти ромських жінок унеможливорює реалізацію більшості базових прав. Ромські жінки стикаються з різноманітними формами дискримінації за расовими, гендерними, статевими та соціальними ознаками.

Таким чином, «Огляд становища ромських жінок в Україні в контексті Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» було підготовлено з погляду на те, що забезпечення прав ромських жінок вимагає співпраці з ромськими посередниками, ромськими організаціями громадянського суспільства, ромськими захисниками прав людини, Верховною Радою України, профільними міністерствами та іншими виконавчими органами, міжнародними організаціями.

Для того, щоб встановити зв'язок з ромськими жінками і зібрати інформацію «з перших вуст» про їх потреби та переживання у різних спільнотах, Фонд «Чіріклі» залучив до

дослідження ромські жіночі організації та пересічних ромських жінок.

CEDAW⁷ використовувалася як основний нормативний рамковий документ для проведення дослідження.

Польове дослідження Фонду «Чіріклі» проводилося в шести областях України: Одеській, Київській, Харківській, Кіровоградській, Донецькій та Закарпатській.

Респонденти: пересічні ромські жінки віком від 16 років, ромські правозахисники та представники ромських організацій громадянського суспільства.

Загалом ромські посередники за допомогою фокус-груп та персональних інтерв'ю опитали 300 ромських жінок різного віку. 100 жінок узяли участь у фокус-групах, а 200 – пройшли персональне інтерв'ю.

Результати дослідження затверджувалися ромськими посередниками, ромськими пересічними жінками, виконавчими органами та організаціями громадянського суспільства за технічної підтримки ООН Жінки.

Загальний огляд також містить результати аналізу ходу впровадження Стратегії захисту та інтеграції ромської національної меншини

⁷ A/RES/34/180. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (18 грудня 1979 року): <http://www.un-documents.net/a34r180.htm>

до українського суспільства до 2020 року та Національного плану дій з огляду на гендерну рівність. Після отримання Заключних зауважень від Комітету CEDAW в 2017 році, ООН Жінки в Україні спільно з Верховною Радою України та Чіріклі ініціювали аналітичну оцінку прогресу реалізації Стратегії та НПД з точки зору гендерної рівності. Голова Підкомітету з питань

гендерної рівності та недискримінації Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин направила запити про надання інформації про результати реалізації регіональних планів дій щодо ромів до 24 обласних державних адміністрацій. 23 обласні державні адміністрації надали відповіді, більшість з яких були формальними,

неінформативними та не містили достатньо гендерно-специфічної інформації. Аналіз відповідей підтвердив недостатність даних за статевою ознакою та гендерно-чутливого підходу до реалізації Стратегії.

Проте ініціатива дала й певні позитивні результати. Проблеми дискримінації та сегрегації ромів, виявлені в медичних установах міста Ужгород, де ромських жінок розмістили в окремих лікарняних палатах з поганими санітарними умовами, були порушені в запиті голови підкомітету на адресу Ужгородської міської державної адміністрації та Міністерства охорони здоров'я. Як наслідок, Ужгородська міська державна адміністрація виділила кошти з міського бюджету для ремонту двох лікарень, щоб забезпечити однаково якісні послуги для всіх жінок та вирішити проблему дискримінації та сегрегації ромських жінок.

ОГЛЯД СИТУАЦІЇ
ЩОДО ПРАВ
ЛЮДИНИ РОМСЬКИХ
ЖІНОК У КОНТЕКСТІ
КОНВЕНЦІЇ ПРО
ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ
ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ЩОДО ЖІНОК

Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи й Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) докладають зусиль для вирішення низки питань, пов'язаних із захистом ромських жінок та чоловіків. Вони розробили та ухвалили низку нормативних рамкових документів щодо меншин та прав жінок, якими повинні керуватися країни-члени, зокрема Україна, у ході виконання зобов'язань щодо прав ромів загалом та жінок-ромів зокрема. Перелік основних договорів та керівних документів ООН, Ради Європи та ОБСЄ подано в Додатку 1.

Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок часто називають «біллем про права жінок». Це один з основних міжнародних договорів у сфері прав людини в межах системи договорів Організації Об'єднаних Націй, який накладає на держави-члени правові зобов'язання забезпечити повагу, захист і реалізацію прав людини.

Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) у 1979 році, а з 1981 року вона є частиною законодавства України. Україна має правові зобов'язання з виконання положень CEDAW на практиці і повинна щочотири роки представляти національні доповіді про заходи, ужиті для виконання цих зобов'язань.

Упродовж 66-ї сесії, яка відбулася 14 лютого 2017 року, Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (Комітет CEDAW) розглядав доповіді організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні.

Українські ОГС, у тому числі Фонд «Чіріклі», мали можливість зробити так звану «усну заяву» та надати свої рекомендації. Неофіційний звіт про становище ромських жінок було структуровано відповідно до статей Конвенції і в ньому розглядалися питання:

- відсутність документів реєстрації актів цивільного стану;
- доступ до соціальних послуг, зокрема медичних;
- працевлаштування;
- освіта;
- становище ромських жінок, які належать до внутрішньо переміщених осіб.

Комітет CEDAW розглянув неофіційний звіт і взяв до уваги окремі з проблемних питань, порушених українськими ОГС, та включив деякі рекомендації українському уряду в Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України⁸.

Також Комітет висловив стурбованість з приводу того, що «самі жінки, особливо ті, які проживають у сільській місцевості, і ті, які

⁸ CEDAW/C/UKR/CO/8. Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України. Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (3 березня 2017 року): <https://digitallibrary.un.org/record/1286284?ln=en>

належать до груп, що перебувають у скрутному становищі, зокрема ромські жінки, не знають про свої права, передбачені Конвенцією, і тому їм не вистачає інформації, необхідної для їх захисту⁹», та рекомендував «підвищити рівень поінформованості жінок про їхні права та засоби правового захисту згідно з Конвенцією та забезпечити, щоб інформація про Конвенцію, Факультативний протокол та Загальні рекомендації Комітету надавалася всім жінкам, у т. ч. ромським та сільським»¹⁰.

У своїх Загальних рекомендаціях Комітет CEDAW надає державам чіткі вказівки, які заходи необхідно вживати для запобігання та подолання дискримінації щодо жінок. Нижче наведені рекомендації, які стосуються ситуації ромських жінок в Україні:

- Загальна рекомендація №21. Рівноправність у шлюбі та сімейних відносинах
- Загальна рекомендація №24. Стаття 12 Конвенції (жінки та здоров'я)
- Загальна рекомендація №30 про становище жінок в умовах запобігання конфліктам, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях
- Загальна рекомендація №33 про доступ жінок до правосуддя¹¹.

У Заклучних зауваженнях до восьмої

періодичної доповіді України Комітет також надав рекомендації, спрямовані на боротьбу з дискримінацією щодо ромських жінок та дівчат¹²:

17 (a) – Забезпечити задоволення конкретних потреб різних груп внутрішньо переміщених жінок, які піддаються різним формам дискримінації, у тому числі вдів, жінок з інвалідністю, літніх жінок, ромських жінок або ЛБТ, а також забезпечити довгострокові заходи із задоволення потреб внутрішньо переміщених жінок і дівчат.

35 (d) – Заохочувати доступ ромських дівчат до освіти і забезпечувати продовження ними навчання на всіх рівнях освіти шляхом підвищення обізнаності про важливість освіти як права людини і як основи для розширення прав і можливостей жінок, а також посилити виконання політики повторного вступу, що дозволяє дівчатам-ромам, які покинули навчання, повернутися до школи.

Результати дослідження Фонду «Чіріклі», а також аналіз даних, зібраних у регіонах, важливі для ефективного виконання Заклучних зауважень Комітету, розробки національних політик та правових заходів, гендерного аналізу та внесення змін до національної Стратегії захисту та інтеграції ромської національної меншини в українське суспільство до 2020 року шляхом

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Загальні рекомендації 1-37: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Recommendations.aspx>

¹² CEDAW/C/UKR/CO/8. Заклучні зауваження до восьмої періодичної доповіді України. Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (3 березня 2017 року): <https://digitallibrary.un.org/record/1286284?ln=en>

тісної співпраці з групами ромських жінок та громадянським суспільством та відповідно до CEDAW, для включення конкретних заходів щодо гендерних та жіночих прав у регіональні та місцеві плани дій з реалізації Стратегії та Плану дій.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ

ВІДСУТНІСТЬ СВИДОЦТВА ПРО
НАРОДЖЕННЯ

Високий РИЗИК ПЕРЕСЛІДУВАННЯ
з БОКУ ПОЛІЦІЇ АБО ЗАТРИМАННЯ
ЧЕРЕЗ ВІДСУТНІСТЬ ОСОБИСТИХ
ДОКУМЕНТІВ

БРАК КОШТІВ НА ОПЛАТУ
ВІДПОВІДНИХ ДОКУМЕНТІВ І
ШТРАФУ

ВІДСУТНІСТЬ РЕЄСТРАЦІЇ ТА
РЕЄСТРУ МЕШКАНЦІВ БУДИНКУ

ВІДСУТНІСТЬ ОСОБИСТОГО АБО
СІМЕЙНОГО ЖИТЛА

ДОМАШНЯ РОБОТА АБО ДОГЛЯД
ЗА ДИТИНОЮ

ВІДСУТНІСТЬ ОСВІТИ

Відсутність документів, що підтверджують реєстрацію актів цивільного стану

Однією з основних проблем ромських жінок в Україні є відсутність документів реєстрації актів цивільного стану (паспорта, свідоцтва про народження та реєстрації місця проживання). Це стосується людей, які проживали в Україні до 1990 року, і тих, які переїхали пізніше з інших республік Радянського Союзу до України.

За даними моніторингу дотримання прав людини щодо ромів в Україні¹³, проведеного ромськими медіаторами у трьох містах – Одесі, Кропивницькому та Ужгороді, від 30 до 40% місцевих ромів (10–15% жінок) повідомили, що в них не вистачає принаймні одного із документів, необхідних для того, щоб отримати доступ до спектру послуг. У місті Мукачєво (Закарпатська область) тільки 1 500 з 10 000 ромів (15%) мають паспорти¹⁴.

Ромські жінки стикаються з такими перешкодами, пов'язаними із відсутністю посвідчень особи (паспортів та свідоцтва про народження):

Відсутність документів реєстрації цивільного стану не дає змоги скористатися практично всіма соціальними та економічними правами

¹³ Фонд «Чіріклі». Моніторинг дотримання прав людини щодо ромів в Україні (2014): <http://chirikli.com.ua/index.php/en/library/item/93-monitoring-the-human-rights-situation-of-roma-in-ukraine>

¹⁴ Письмові коментарі Європейського центру захисту прав ромів та Міжнародної благодійної організації Ромський жіночий фонд «Чіріклі» щодо України для врахування Комітетом ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, с. 4: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/UKR/INT_CEDAW_NGO_UKR_26221_E.pdf

(на легальне працевлаштування, навчання, медичне обслуговування, соціальну допомогу та пенсії).

Відсутність свідоцтва про народження у дитини на практиці позбавляє її права на освіту, що виключає можливість подальшої соціалізації і соціальної інтеграції та робить неможливим

здобування вищої освіти та працевлаштування. Освіта є ключовим фактором для соціальної інтеграції ромів. Жінки, які не мають документів, не можуть отримати свідоцтва про народження своїх дітей і, відповідно, соціальну допомогу на дитину, яка інколи є одним з основних фінансових джерел.

Проблема доступу до медичних послуг

Серед українського ромського населення широко розповсюджені проблеми із здоров'ям, спричинені бідністю та пов'язані з поганим харчуванням, неякісною водою, неприйнятними умовами проживання.

Проблема доступу до медичної допомоги часто виникає через відсутність документів, паспортів і реєстрації, а також брак коштів на оплату медичних послуг та купівлю лікарських засобів. Конституція України гарантує безкоштовне медичне обслуговування¹⁵, але в реальності майже неможливо отримати безкоштовні медичні послуги. Окрім того, роми не довіряють офіційним медичним установам: поширеним

явищем є страх відчуження та дискримінації з боку працівників закладів медичної допомоги. Для тих ромських жінок, які не розмовляють ані українською, ані російською мовами, це створює додаткову перешкоду для доступу до медичних послуг. Такі випадки згадувалися ромськими медіаторами із Закарпатської та Одеської областей.

Ситуація ромських жінок погіршується ще й тим, що за традицією вони можуть лікуватися тільки в жінок-медиків. Окрім того, відсутність документів може стати серйозною перешкодою для отримання лікування в пологових будинках. Лікарні можуть прийняти ромських жінок без

¹⁵ Конституція України, ст. 49: https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2013/11/08/constitution_14.pdf

40 із 60

Ромських жінок стикаються з дискримінацією і принизливим ставленням з боку лікарів

У РЕЗУЛЬТАТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНД «ЧІРІКЛІ» ВІЯВИВ ІСНУВАННЯ ОКРЕМИХ ПАЛАТ В ЛІКАРНЯХ ДЛЯ РОМІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

документів, але при цьому не можна офіційно зареєструвати акт народження дитини¹⁶, без якого вона не зможе користуватися правами та не матиме доступу до соціальних послуг.

Є й інші проблеми, що чекають на ромів при зверненні до закладів охорони здоров'я: дискримінація та неадекватне лікування з боку медичних працівників; скрутне соціально-економічне становище і фінансова ситуація порівняно з більшістю населення; фізична ізоляція ромських поселень від населених пунктів і велика відстань до лікувальних закладів.

Дискримінація щодо ромів з боку медичного персоналу також впливає на доступ ромських жінок до адекватного медичного обслуговування. 40 із 60 опитаних ромських жінок на Закарпатті в межах цього дослідження сказали, що вони стикаються з дискримінацією, нелюдським або принизливим ставленням з боку лікарів та інших співробітників лікарні, яке в деяких випадках призводило до відмови в наданні лікування.

170 опитаних жінок із 300 зазначили, що лікарі ставляться до ромських жінок не так, як до представників інших етнічних груп, часто роблять зневажливі зауваження щодо ромів у лікарнях. Вони також сказали, що лікарі відмовляються відвідувати ромські поселення, стверджуючи, що бояться ромських громад. Як зауважила одна ромська жінка: «Лікарі не приходять до нашого поселення в деяких випадках навіть тоді, коли нам необхідна екстрена медична допомога».

У результаті дослідження Фонд «Чіріклі» виявив, що в Закарпатській області в лікарнях існують окремі палати для ромів.

¹⁶ Ця інформація була зібрана ромськими медичними посередниками, що працюють у 12 регіонах України.

ПРИКЛАД:

У дитяче відділення Свалявської центральної районної лікарні звернулася по допомогу молода ромська жінка, яку з дитиною розмістили в так званій «ромській палаті» відділення, де значно гірші умови перебування (сморід від каналізації, неналежний санітарний стан). У вказану палату поміщали лише жінок ромського походження. Коли пацієнтка попросила перевести її з дитиною у будь-яку іншу палату, їй грубо відмовили.

Проблема доступу до працевлаштування

Немає офіційної статистики про поточний рівень безробіття серед ромів. За оцінками ромських неурядових організацій, роботу мають тільки 38% ромських чоловіків та жінок. Для багатьох ромів доступні лише сезонні роботи або неофіційне працевлаштування через відсутність належної освіти, документів, а іноді через дискримінацію. Окрім дискримінації за етнічною приналежністю, ромські жінки стикаються з гендерною дискримінацією з боку роботодавців, оскільки вони, як правило, є багатодітними матерями. З цієї причини більшість ромських жінок працюють самі на себе, заробляючи на життя продажем товарів, збором металобрухту, ворожінням або

жебрацтвом.

Наразі в Україні не існує урядових програм, спрямованих на покращення можливостей з працевлаштування та набуття або підвищення професійних навичок ромів та ромських жінок, чи таких, які стимулювали б до пошуку роботи, як рекомендують Конвенція CEDAW, План дій ОБСЄ з поліпшення ситуації ромів і синті в регіоні ОБСЄ¹⁷ та Тематичний план дій Ради Європи з інтеграції ромів та кочівників (2016–2019)¹⁸.

Проблема доступу до освіти

За результатами проведеного дослідження, рівень неписьменності серед ромів залишається високим. Мало хто з дітей ромів відвідує дошкільні навчальні заклади, а частка ромів, які здобувають середню освіту, значно нижча, ніж серед загального населення України. Хоча навчання безкоштовне відповідно до Закону про освіту¹⁹, багато шкіл вимагають неофіційні

щомісячні внески, щоб покрити експлуатаційні витрати, які для бідних ромських батьків недоступні.

¹⁷ Рішення №4/13 про посилення зусиль ОБСЄ з імплементації Плану дій з поліпшення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ з особливою увагою до жінок, молоді та дітей ромів і синті (9 грудня 2013 року): <https://www.osce.org/mc/109340>

¹⁸ SG/Inf (2015) 38 Тематичний план дій Ради Європи з інтеграції ромів та мандрівників (2016–2019): <https://rm.coe.int/1680684b5e>

¹⁹ Закон України «Про освіту» №2145-VII від 5 вересня 2017 року: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Також у звіті висвітлювалися такі аспекти:

- Більшість опитаних жінок акцентували увагу на проблемах сегрегації та дискримінації, особливо відчутних серед дівчаток.
- Особливим питанням є освіта ромських дівчаток і гендерна нерівність. Відсоток осіб, які покинули навчальний заклад, значно більший серед ромських дівчат у старшій школі:

73% ромських хлопців та 75% дівчат ходять до початкової школи (6-10 років); 65% хлопців і лише 59% дівчат продовжують навчання у старшій школі (11-15 років).
- Дослідження показало, що 240 з 300 опитаних жінок мають неповну середню освіту, у 90 випадках через раннє заміжжя.
- Дівчатка припиняють навчатися, оскільки рано виходять заміж, що досі є розповсюдженим явищем у деяких регіонах. Таким чином, ромські матері перебувають в особливо вразливому становищі, оскільки відчувають обмеження в здобутті освіти, інституційну дискримінацію, а також недостатній захист своїх прав як меншини з боку держави.
- Освіта – особливе питання для ромських дівчаток, оскільки багато батьків віддають перевагу тому, щоб освіту здобували хлопчики, а дівчаток готують до заміжжя.
- Відчутна нестача освітніх програм для жінок. Досить часто ромські жінки, які в ранньому віці виходять заміж, не можуть продовжити навчання.
- Досить часто сім'ї не мають коштів, щоб заплатити за дитячий садок або шкільні послуги, а також підготувати дітей до школи (відповідний одяг та шкільне приладдя).
- Гірша якість викладання та освіти в класах та школах для ромів.

Питання сегрегації та дискримінації в школах відзначила більшість опитаних жінок. На сьогодні в Україні сегрегаційні школи працюють на Закарпатті та в Одеській області. У більшості областей у загальноосвітніх школах існують окремі класи для ромських дітей. Рівень освіти у них значно нижчий порівняно з іншими.

Також існує проблема з дошкільною освітою ромських дітей, особливо дівчат, через фінансові труднощі в сім'ях. Згідно з інтерв'ю, проведеними у Київській області, Ужгороді та Кропивницькому, 20 сімей з 32 вважають більш необхідним надавати освіту – від дошкільної до вищої – хлопчикам, а не дівчаткам.

Слід зауважити, що основні потреби опитаних жінок-ромів взаємопов'язані та взаємозалежні, тому за відсутності належної освіти важко знайти будь-яку роботу та здобути фінансову незалежність, мати належне житло, захищати

свої права. З огляду на це необхідна комплексна та системна політика з вирішення проблем ромського населення в Україні. Потрібно застосовувати міжнародні та регіональні норми і стандарти, а також залучати міжнародні та національні інституції, ресурси і можливості, зокрема до питання освіти.

Політична участь

Як підкреслює Європейська комісія проти расизму та нетолерантності (ЄКРН)²⁰, дискримінація та відсутність належних документів, що посвідчують особу, позбавляють багатьох ромів та ромських жінок можливості брати участь у суспільно-політичному житті.

Зі 120 ромських організацій, які офіційно зареєстровані в Україні, лише 3 – ромські жіночі організації, 5 організацій очолюють ромські жінки. Серед усіх областей України лише на Закарпатті ромська жінка працює в місцевій владі, вона – радниця із соціальних питань національних меншин в обласній державній адміністрації. Також ромська жінка є депутаткою в місті Берегове, але її робота практично заблокована чоловіками. На національному рівні представлені лише дві ромські жінки, одна – заступниця голови міжвідомчої координаційної групи з ромських питань при Кабінеті Міністрів України, а друга – членкиня цієї групи.

В Україні немає інституційних політик і програм для підвищення активності та сприяння участі ромських жінок у процесах ухвалення урядових або місцевих рішень. Хоча Стратегія та План дій і визначають потребу змінити становище ромів шляхом розробки політик, проте не передбачають конкретних антидискримінаційних та гендерно-специфічних заходів.

Єдина цільова ініціатива – програма ромських посередників²¹, спрямована на зміцнення потенціалу жінок, сприяла підготовці 25 ромських медіаторок. За 7 років вони здобули необхідні навички, щоб представляти інтереси громади, родин та сприяти просвітницькій діяльності на місцевому рівні.

²⁰ CRI (2017) 38. Європейська комісія проти расизму та нетолерантності. Рада Європи. Звіт ЄКРН щодо України (20 червня 2017 року): <https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine/16808b5ca8>

²¹ Фонд «Чіріклі». Соціально-медичні посередники: долати проблеми ромів разом (10 березня 2018 року): <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/novini/item/212-sotsialno-medychni-poserednyky-dolaty-problemy-romiv-razom>

Внутрішнє переміщення ромських жінок

Конфлікт на Сході України спричинив серйозну стурбованість з приводу порушення прав людини. Останні політичні події в Україні ще більше погіршили становище ромів, особливо тих, хто переселився з Криму та східної України. Внутрішнє переміщення ромських громад (як ВПО) різко зросло з початку червня 2014 року.

Наразі немає точних даних про кількість ромів-переселенців, але звіти ромських організацій громадянського суспільства свідчать, що вона зросла після погіршення ситуації на східній Україні.

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОВЕДЕНОГО ФОНДОМ «ЧІРІКЛІ» У 2014 РОЦІ²², ВІД ПОЧАТКУ КРИЗИ БЛИЗЬКО 9 000 РОМІВ БУЛИ ЗМУШЕНІ ПОКИНУТИ СВОЇ БУДИНКИ НА СХІДНІЙ УКРАЇНІ.

З переміщенням ромів, виселених зі східних до інших регіонів України, негативне ставлення та насильство до них посилюються.

РОМСЬКІ ЖІНКИ ОСОБЛИВО ВРАЗЛИВА ГРУПА СЕРЕД ВПО, ЗОКРЕМА, КОЛИ ВОНИ ВАГІТНІ АБО МАЮТЬ ДБАТИ ПРО МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ.

У межах співпраці з Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) ромські посередники проводили аналіз

потреб ромських громад²³. Близько 55,6% переміщених ромів, опитаних Фондом «Чіріклі», не зареєструвалися як ВПО, побоюючись наслідків, таких як конфіскація майна поліцією або іншими органами. Деякі побоюються затримання та жорстокого поводження без будь-якої причини та через відсутність необхідних документів, таких як паспорт та реєстрація в зоні АТО (дослідження проводилося у 2016 році, коли ще використовувався термін «антитерористична операція»). Незареєстровані ВПО не мають змоги одержувати соціальну допомогу, допомогу на дитину та пенсії від держави, а також зазнають труднощів у перереєстрації документів. Ось чому роми ВПО в Україні в основному можуть отримати допомогу тільки від ромських організацій громадянського суспільства та донорів.

У цьому контексті важливо визнати особливо несприятливе становище, у якому опиняються роми та ромські жінки при переселенні через відсутність особистих реєстраційних документів або реєстрації міста проживання, а також їх відокремленість від жителів у новому місці поселення. Ромам-переселенцям необхідно забезпечити можливість доступу до належного житла, соціальної та медичної допомоги. Така ситуація вимагає концентрації ресурсів і координації між урядовими установами, міжнародними та неурядовими організаціями.

²² Фонд «Чіріклі». Моніторинг становища захисту прав людини щодо ромів в Україні (2014): <http://chirikli.com.ua/index.php/en/library/item/93-monitoring-the-human-rights-situation-of-roma-in-ukraine>

²³ Неопубліковане дослідження було проведено в межах спільної ініціативи УВКБ ООН та Фонду «Чіріклі» для визначення потреб ромів-переселенців в Україні (2017).

Негативні стереотипи та упередження щодо ромів

В Україні поширені негативні стереотипи й упередження щодо ромів. Це призводить до дискримінації та несправедливого поводження з боку як державних, так і недержавних суб'єктів, а також породжує випадки насильства. Особливо це стосується ромських жінок, які часто зазнають множинної дискримінації на підставі поєднання кількох факторів, включно з етнічним походженням, статтю, соціальним статусом та додатковими факторами, такими як інвалідність, вік тощо.

У межах реалізації Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України 13 травня 2014 року²⁴ Верховна Рада ухвалила Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запобігання та протидії дискримінації)²⁵, яким було змінено законодавчу базу боротьби з дискримінацією (зокрема, зазначений вище закон про боротьбу з дискримінацією). Зокрема, він розширив перелік форм дискримінації, увів положення про цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність й обов'язок доказування у справах про дискримінацію, який був перенесений з позивача на відповідача.

ПРОТЕ НОВИЙ ЗАКОН НЕ ЗАПРОВАДИВ ПОЛОЖЕННЯ ПРО МНОЖИННУ (ПЕРЕХРЕСНУ) ДИСКРИМІНАЦІЮ, ПІД ЯКУ ПІДПАДАЮТЬ РОМСЬКІ ЖІНКИ В БІЛЬШОСТІ ВИПАДКІВ.

Як було зауважено в матеріалах Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), роми в Україні часто стереотипно зображуються в засобах масової інформації як злочинці. Повідомлення про ромів здебільшого зосереджують увагу на злочинності, насильстві та імміграції як загрозах суспільній безпеці. Ромські жінки часто звинувачуються в шахрайстві, крадіжках та викраданні дітей. Журналісти і засоби масової інформації лише частково усвідомлюють свою роль і внесок, який вони роблять як у розпалювання расизму та дискримінації, так і в боротьбу з ними.

Український уряд визнає проблему дискримінації ромів. У 2013 році він ухвалив Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року та

²⁴ Європейська комісія. Україна переходить до другого етапу лібералізації візового режиму (27 травня 2014 року): http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-613_en.htm

²⁵ Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запобігання та протидії дискримінації)» №4581 від 13 травня 2014 року: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50439

²⁶ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Національний план дій щодо реалізації Стратегії²⁶ з метою вирішення проблеми становища ромської громади в країні. У грудні 2013 року Кабінет Міністрів України видав наказ обласним адміністраціям розробити регіональні плани дій з індикаторами і бюджетними лініями. Однак обласні адміністрації зіткнулися з проблемами при розробці планів дій через брак достовірних даних про кількість ромів у відповідному регіоні та знань і спроможності розробити цілі та показники.

У 2017 році Підкомітет з питань гендерної рівності та недискримінації Комітету ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин зробив запит до обласних адміністрацій з вимогою прозвітувати про хід впровадження Стратегії у регіонах України. На основі аналізу відповідей можна зробити такі висновки:

- У відповідях немає даних, розбитих за статтю, потреби жінок та чоловіків окремо не виділено, кількість дівчаток та хлопчиків, які навчаються в школах, не наведено.
- Плани заходів формальні, неперспективні і не враховують проблеми жінок.
- Є інформація про видачу паспортів, але кількість виданих документів невелика порівняно з потребами, про які зазначають громадські організації.
- Маргіналізація прав людини серед ромів

та надмірна зосередженість на культурних правах – у всіх відповідях зазначено, що заходи, спрямовані на задоволення культурних потреб ромів шляхом участі художніх колективів у культурних заходах по всій Україні, достатні, проте інші права людини повністю ігноруються.

- Права людини щодо ромських жінок та чоловіків, а також потреба у їх інтеграції лише частково висвітлюються під час щорічних урочистостей з нагоди Міжнародного дня прав людини. Частково проводяться заходи з протидії ксенофобії, расової та етнічної дискримінації в українському суспільстві, інформаційні кампанії з питань захисту ромів від дискримінації.
- Низький рівень правової обізнаності ромів, у тому числі про центри безоплатної правової допомоги.
- Невелика кількість ромських дітей відвідує дитячі садочки і вчиться у школі, немає інформації про кількість дівчат, які склали зовнішнє незалежне оцінювання.
- Заходи з охорони здоров'я не містять гендерний компонент, наприклад огляди в гінеколога та мамолога, основна увага приділяється профілактиці туберкульозу та вакцинації.

ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ ЦЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження Фонду «Чіріклі» стали базовою інформацією для неофіційного звіту про становище ромських жінок в Україні, поданого до Комітету CEDAW у 2017 році.

Комітет CEDAW розглянув звіт та взяв до уваги окремі з проблемних питань, що стосуються освіти, доступу до медичних і соціальних послуг та отримання документів ромськими жінками, і включив деякі рекомендації у Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України²⁷.

37 (a) – Активізувати зусилля зі створення сприятливих умов для отримання жінками економічної незалежності, у тому числі шляхом підвищення рівня інформованості роботодавців з державного і приватного секторів економіки про заборону дискримінації жінок у сфері зайнятості, у тому числі жінок з інвалідністю, а також всіляко сприяти входженню жінок у формальну економіку, у тому числі шляхом надання професійно-технічної освіти.

Заключні зауваження та рекомендації Комітету CEDAW були посилені рекомендаціями, отриманими в межах Універсального періодичного огляду (УНР) – унікального механізму Ради ООН з прав людини (РПЛ), спрямованого на покращення ситуації прав людини в кожній з 193 держав-членів Організації Об'єднаних Націй (ООН).

У 2017 році Робоча група розглянула ситуацію прав людини в Україні та підготувала Заключний звіт, що містить рекомендації, які Україна повинна виконати до наступного огляду²⁸.

²⁷ CEDAW/C/UKR/CO/: <https://digitallibrary.un.org/record/1286284?ln=en>

²⁸ A/HRC/37/16. 37-а сесія Комітету ООН з прав людини. Відповіді на перелік рекомендацій, отриманих Україною під час Третього універсального періодичного огляду (2017): https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/ukraine/session_28__november_2017/responses_to_recommendations_upr28_ukraine.pdf

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДАЦІЙ РОБОЧОЇ ГРУПИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ РОМІВ, ПІДТРИМАНИХ УКРАЇНОЮ ПІД ЧАС ТРЕТЬОГО УНІВЕРСАЛЬНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ОГЛЯДУ²⁹

28 сесія, 15 листопада 2017 року

Ухвалені на пленарній сесії: 19 березня 2018

Україна надала відповіді на рекомендації 27 березня 2018

S-116.173 Посилити зусилля, спрямовані на ліквідацію історичної та структурної дискримінації ромів та запобігання проявам расизму й ненависті та злочину проти релігійних меншин та їх власності (Намібія);

S-116.173 Посилити зусилля, спрямовані на ліквідацію історичної та структурної дискримінації ромів та запобігання проявам расизму й ненависті та злочину проти релігійних меншин та їх власності (Намібія);

S-116.175 Повністю забезпечити дотримання культурних, освітніх, релігійних та мовних прав усіх спільнот та меншин, що проживають в Україні, вітаючи у зв'язку з цим подання до Венеціанської комісії Закону про освіту для висновку експерта, який повинен бути повністю враховано (Греція);

S-116.177 Посилити зусилля, спрямовані на кращу інтеграцію ромської спільноти в суспільство (Угорщина);

S-116.178 Ухвалити прогресивну стратегію, спрямовану на підвищення можливостей освіти та поліпшення житлових і побутових умов ромської громади (Індія);

S-116.179 Продовжувати посилювати захист прав меншин, у тому числі лесбіянок, геїв, бісексуалів, транссексуалів, міжсекторальних осіб та спільноти ромів, шляхом ефективного впровадження чинного законодавства та ефективного правозастосування (Німеччина).

²⁹ Там само.

НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ТА НПД, НАДАНОЇ 24 ДЕРЖАВНИМИ ОБЛАСНИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ, ПІДКОМІТЕТ З ПИТАНЬ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ КОМІТЕТУ ВРУ З ПИТАНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ, НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН І МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПАРТНЕРСТВІ З ООН ЖІНКИ В УКРАЇНІ ТА ФОНДОМ «ЧІРКЛІ» ПІДГОТУВАВ ПЕРЕЛІК ПРОПОЗИЦІЙ З ПЕРЕГЛЯДУ НПД ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПЛАНІВ І ПРОГРАМ, СПРЯМОВАНИХ НА ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ, ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКИХ ЗАХОДІВ:

- Забезпечити ґендерну інтеграцію та сприяти ґендерній рівності в усіх програмах та проєктах, спрямованих на ромів в Україні, та в окремих національних і місцевих політиках, наприклад Стратегії.
- Визнати факт особливо вразливого становища, у якому опиняються ромські жінки внаслідок перехресної дискримінації, з урахуванням додаткових факторів, таких як стать, етнічне походження, вік, інвалідність, переміщення, відсутність особистих реєстраційних документів та реєстрації місця проживання, а також маргіналізоване становище в суспільстві.
- Забезпечити ромським жінкам захист від дискримінації в пологових будинках і медичних закладах.
- Забезпечити соціально незахищеним громадянам доступ до безкоштовних медичних послуг, зокрема ромським жінкам, які перебувають у несприятливих умовах.
- Забезпечити видачу / підтримку для отримання документів, що засвідчують особу, включаючи свідоцтва про народження, усім ромам, які не мають документів, звертаючи особливу увагу на ромських жінок.
- Запровадити доступний механізм надання захисту та повідомлення про випадки дискримінації на основі етнічної приналежності і ґендерної дискримінації.
- Забезпечити рівний доступ до якісної освіти для ромських дітей, зокрема ромських дівчаток, у разі перерви в здобутті освіти – створити можливості для поновлення навчального процесу.
- Розробити й реалізувати заходи з підвищення рівня грамотності серед дорослого ромського населення, скоротити показники відсіву школярів серед ромських дітей.
- Запровадити жіночі групи підвищення самосвідомості / групи допомоги для розширення можливостей молодих ромських жінок, які стикаються з численними формами дискримінації. Окрім того, забезпечити молодим ромським жінкам практичну допомогу в працевлаштуванні, здобутті освіти та зміні кваліфікації, відкритті власного малого бізнесу.
- Забезпечити підтримку ромським жінкам, постраждалим від домашнього насильства, а також інших форм насильства, провести просвітницьку роботу щодо заходів з попередження серед ромських громад, щоб донести інформацію про наявні схеми допомоги та підтримки постраждалих.
- Збирати дані з розбивкою за статевою ознакою про кількість ромів в Україні, а також їх соціально-економічне становище, якщо необхідно – у співпраці з ромськими ОГС.
- Проводити регіональні тематичні моніторингові візити з питань освіти, зайнятості, житла і здоров'я, державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема паспортів та свідоцтв про народження, проблем ромських жінок та молоді.
- Інтегрувати вже існуючі програми ромських медичних медіаторів у національні урядові програми та інституціоналізувати професію ромських медіаторів.
- Надавати відповідну інформацію ВПО, у тому числі ромам ВПО, про порядок отримання свідоцтва про реєстрацію як ВПО і його практичне значення.
- Побудувати довіру та порозуміння між поліцією, місцевими і національними органами влади та ромами через навчальні програми з питань протидії дискримінації, посередництва, кампанії для підвищення обізнаності.

ПРИКЛАД ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ҐЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ РОМІВ:

ШВЕЦІЯ

У Швеції в лютому 2013 року уряд ухвалив скоординовану довгострокову стратегію для інтеграції народу рома на період 2012–2032 рр. Уряд виділив близько 60 млн шведських крон на 2012–2015 рр. для діяльності в інтересах народу рома, що набагато перевищує обсяг коштів, які зазвичай виділяються для національних меншин. Загальна мета стратегії полягає в тому, щоб представники народу рома, яким виповниться 20 років у 2032 році, мали такі ж можливості в житті, як і ті, хто не є рома. Основною цільовою групою населення є рома, які перебувають у становищі соціальної та економічної ізоляції і піддаються дискримінації. Першочергова увага – жінкам і дітям.

Реалізація стратегії спрямована на розширення участі і впливу представників меншини рома. Шведській асоціації місцевих органів влади і регіонів було доручено надати підтримку муніципалітетам у розробці методів проведення консультацій і діалогу. Канцелярія уряду заснувала інформаційну групу з проблем рома в складі 9 жінок і 11 чоловіків для збору інформації і думок, які заходи в галузі управління та діяльності уряд може розробити в межах стратегії.

У листопаді 2013 року уряд доручив Адміністративній раді Стокгольмського округу в тісній співпраці з представниками народу рома дослідити та вивчити актуальні проблеми, що стосуються ґендерної рівності між жінками та чоловіками, дівчатками і хлопчиками рома.

Здійснюється постійний контроль й оцінка реалізації стратегії та забезпечення доступу жінок і чоловіків рома до прав людини на місцевому, регіональному та національному рівні з акцентом на тому, яким чином регулярні служби забезпечують доступ рома до їх прав.

ДОДАТОК 1. МІЖНАРОДНІ НОРМИ ТА СТАНДАРТИ ЩОДО ПРАВ РОМІВ ТА РОМСЬКИХ ЖІНОК

СТАНДАРТИ ООН ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ОСІБ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН:

- Декларація ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин³⁰
- Міжнародна конвенція подолання всіх форм расової дискримінації³¹
- Конвенція подолання всіх форм дискримінації щодо жінок³²
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права³³
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права³⁴
- Конвенція про права дитини³⁵
- Конвенція про права осіб з інвалідністю³⁶
- Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей³⁷
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання³⁸
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень³⁹

КЛЮЧОВІ НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО РОМІВ:

- Рамкова конвенція про захист національних меншин⁴⁰, одна з найбільш всеохоплюючих угод, призначених для захисту прав осіб, які належать до національних меншин
- Рекомендації та Резолюції Комітету міністрів та Парламентської асамблеї Ради Європи державам-членам⁴¹:
- Рекомендація Rec (2001) 17 та Rec (2005) 4 про поліпшення економічного становища та зайнятості ромів і кочівників у Європі
- Rec (2008) про державну політику щодо ромів та кочівників у Європі

³⁰ A/RES/47/135. Декларація ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (18 грудня 1992 року): <http://www.un-documents.net/a47r135.htm>

³¹ Міжнародна конвенція подолання всіх форм расової дискримінації (21 грудня 1965 року): https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&clang=_en

³² A/RES/34/180. Конвенція подолання всіх форм дискримінації щодо жінок (18 грудня 1979 року): <http://www.un-documents.net/a34r180.htm>

³³ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (23 березня 1976 року): <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>

³⁴ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (19 грудня 1966 року): https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en

³⁵ Резолюція ООН 44/25. Конвенція про права дитини (20 грудня 1990 року): https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en

³⁶ A/RES/61/106. Конвенція про права інвалідів (24 січня 2007 року): <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/general-assembly/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-ares61106.html>

³⁷ Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей (18 грудня 1990 року): <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cmwa.aspx>

³⁸ Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (10 грудня 1984 року).

³⁹ Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (20 грудня 2006 року): <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ced/pages/conventionced.aspx>

⁴⁰ Н (95) 10. Рамкова конвенція про захист національних меншин (лютий 1995 року): <https://rm.coe.int/16800c10cf>

⁴¹ Тексти документів щодо ромів, ухвалених Радою Європи. Тексти, ухвалені Комітетом міністрів: <https://www.coe.int/en/web/portal/roma-related-texts>

- Рекомендація №1557 (2002) про правове становище ромів у Європі
- Рекомендація №1924 (2010) про становище ромів у Європі та відповідні заходи Ради Європи
- Окрема рекомендація Res (2006) 10 від 12 липня 2006 року про зобов'язання держав забезпечувати найліпший доступ ромів до послуг охорони здоров'я⁴²

ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНІ ДОКУМЕНТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЇЇ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ:

- Рамкова конвенція про захист національних меншин, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 10 листопада 1994 року, набула чинності 1 лютого 1998 року
- Страсбурзька декларація щодо ромів CM (2010) 133 від 20 жовтня 2010 року
- Декларація та План дій [CM (2005) 80] від 17 травня 2005 року, ухвалені на Варшавському саміті голів держав та урядів держав-членів Ради Європи, де підтверджено зобов'язання боротися проти всіх видів «виключення» та небезпеки щодо ромських громад у Європі та сприяти їх повній та дійсній рівності
- Угода про партнерство між Радою Європи та Європейським форумом ромів – рома і кочівників від 15 грудня 2004 року
- Рішення Комітету міністрів Ради Європи, ухвалене 5 вересня 1996 року на 572-му засіданні заступників міністрів, про початок проекту Ради Європи щодо ромського народу в Центральній та Східній Європі, а також низка наступних рішень про продовження проекту
- План дій Ради Європи для України на період 2017–2020
- Зобов'язання політичних партій про просування політичної участі ромських жінок⁴³, 6 листопада 2017 року, Страсбург

ДОКУМЕНТИ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ ДЛЯ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ:

- Рекомендація CM Res (2008) 5 від 20 лютого 2008 року про політику держав щодо ромів та/або кочівників у Європі
- Рекомендація Res (2006) 10 від 12 липня 2006 року про забезпечення ліпшого доступу до послуг у сфері охорони здоров'я для ромів і кочівників у Європі

⁴² CM (2010) 133 остаточна версія. Зустріч Ради Європи на високому рівні щодо ромів «Страсбурзька декларація щодо ромів» (20 жовтня 2010 року): http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/the_strasbourg_declaration_on_roma.pdf

⁴³ Зобов'язання політичних партій про просування політичної участі ромських жінок (6 листопада 2017 року): <https://rm.coe.int/pledge-with-signatures-/1680764c40>

- Рекомендація Rec (2005) 4 від 23 лютого 2005 року про поліпшення житлових умов для ромів і кочівників у Європі
- Рекомендація Rec (2004) 14 від 1 грудня 2004 року про рух та тимчасову стоянку кочівників у Європі
- Рекомендація Rec (2001) 17 від 27 листопада 2001 року про поліпшення економічного становища та працевлаштування ромів і кочівників у Європі
- Рекомендація Rec (2000) 4 від 3 лютого 2000 року про освіту дітей ромів у Європі

ДОКУМЕНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ПРОТИ РАСИЗМУ ТА НЕТЕРПИМОСТІ:

- Рекомендація №10 від 21 березня 2007 року про загальну політику з боротьби з расизмом і нетерпимістю в процесі та через шкільну освіту⁴⁴
- Рекомендація №7 від 17 лютого 2003 року про національні законодавства з боротьби з расизмом і нетерпимістю щодо до ромів/циган⁴⁵
- Рекомендація №3 від 6 березня 1998 року про загальну політику з боротьби з расизмом і нетерпимістю щодо ромів⁴⁶

ДОКУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ З БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ ЩОДО РОМІВ

ОБСЄ та всі 57 держав-учасниць узяли низку зобов'язань із сприяння миру та безпеці, які включають заходи з поліпшення становища ромів, сприяння гендерній рівності та правам національних меншин:

- План дій ОБСЄ з покращення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ⁴⁷ (План дій)
- Рішення Ради міністрів №6/08 про посилення зусиль ОБСЄ з імплементації Плану дій з поліпшення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ⁴⁸
- Рішення Ради міністрів №4/13 про посилення зусиль ОБСЄ з імплементації Плану дій з поліпшення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ з особливою увагою до жінок, молоді та дітей ромів і синті⁴⁹
- У 2004 році держави-члени ОБСЄ ухвалили План дій з просування гендерної рівності⁵⁰

⁴⁴ CRI (2007) 6 ЄКРТ. Рекомендація №10 про загальну політику з боротьби з расизмом і нетерпимістю в процесі та через шкільну освіту: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-10-on-combating-racism-and-racia/16808b5ad5>

⁴⁵ CRI (2003) 8 REV ЄКРТ. Рекомендація №7 про національні законодавства з боротьби з расизмом і нетерпимістю щодо ромів / циган: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislation/16808b5aee>

⁴⁶ CRI (98) 29 ЄКРТ. Рекомендація №3 про загальну політику з боротьби з расизмом і нетерпимістю щодо ромів: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.3>

⁴⁷ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №3/03. План дій ОБСЄ з покращення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ. Маастрихт, 1-2 грудня 2003 року: <http://www.osce.org/odihr/17554>

⁴⁸ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №6/08. Посилення зусиль ОБСЄ з імплементації Плану дій з поліпшення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ. Гельсінкі, 5 грудня 2008 року: <http://www.osce.org/mc/35488>

- Рішення Ради міністрів №14/05 про роль жінок у запобіганні виникненню конфліктів, подоланні кризових явищ та постконфліктному відновленні⁵¹
- Рішення Ради міністрів №15/05 про запобігання і боротьбу з насильством щодо жінок⁵²
- Рекомендації Осло про мовні права національних меншин (v) та Гаазькі рекомендації про право на освіту національних меншин⁵³
- Рішення Ради міністрів №7/09 про участь жінок у політичному та громадському житті⁵⁴
- БДІПЛ ОБСЄ звернуло особливу увагу на питання видачі документів посвідчення особи для ромів в Україні. У результаті в 2017 році була ухвалена Одеська декларація. Учасники конференції, організованої БДІПЛ ОБСЄ у співпраці з Державною міграційною службою України, розробили комплекс рекомендацій українській владі з отримання доступу до ідентифікаційних документів та свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану для ромів в Україні.⁵⁵

⁴⁹ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №6/08. Посилення зусиль ОБСЄ з імплементації Плану дій з поліпшення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ. Гельсінкі, 5 грудня 2008 року: <http://www.osce.org/mc/35488>

⁵⁰ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №14/04. План дій з просування гендерної рівності. Софія, 7 грудня 2004 року: <http://www.osce.org/mc/23295>

⁵¹ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №14/05. Роль жінок у запобіганні виникненню конфліктів, подоланні кризових явищ та постконфліктному відновленні. Любляна, 6 грудня 2005 року: <http://www.osce.org/mc/17450>

⁵² Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №15/05. Запобігання і боротьба з насильством щодо жінок. Любляна, 6 грудня 2005 року: <http://www.osce.org/mc/17451>

⁵³ Тематичні рекомендації та настанови ОБСЄ: <http://www.osce.org/hcnm/thematic-recommendations-and-guidelines>

⁵⁴ Рада міністрів ОБСЄ. Рішення №7/09. Участь жінок у політичному та громадському житті. Афіни, 2 грудня 2009 року: <http://www.osce.org/mc/40710>

⁵⁵ Одеська декларація ОБСЄ. Загальні рекомендації про отримання доступу до ідентифікаційних документів та свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану для ромів в Україні (2 жовтня 2017 року): <https://www.osce.org/odihr/347251>

Canada

вул. Еспланадна, 20
Київ, 01023, Україна
Тел.: +38 044 253 5980

<http://ukraine.unwomen.org>
www.facebook.com/unwomenukraine
www.twitter.com/unwomenukraine
www.youtube.com/unwomen
www.flickr.com/unwomeneuropecentralasia